

Віра М. Шумелда
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО
КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано динаміку кредитування фізичних осіб в Україні протягом 2012–2015 років. Детально розглянуто структуру кредитів, що надаються домашнім господарствам за цільовим спрямуванням. Проаналізовано ринок споживчого кредитування зі змінами в розрізі валюти кредитів. Представлено перелік банків, які мають гранично велику та гранично малу питому вагу кредитів населення у кредитних портфелях, порівняно із середнім рівнем по банківській системі. Запропоновано головні кроки до стабілізації банківського кредитування фізичних осіб, а відтак усієї банківської системи України загалом.

Ключові слова: споживчий кредит; кредитування фізичних осіб; кредитоспроможність; платоспроможність.

Рис. 1. Табл. 3. Літ. 12.

Вера Н. Шумелда
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОГО
КРЕДИТОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

В статье проанализирована динамика кредитования физических лиц в Украине на протяжении 2012–2015 годов. Подробно рассмотрена структура кредитов, предоставляемых домашним хозяйствам по целевому направлению. Проанализирован рынок потребительского кредитования с изменениями в разрезе валюты кредитов. Представлен перечень банков, которые имеют предельно большой и предельно малый удельный вес кредитов населения в кредитных портфелях по сравнению со средним уровнем по банковской системе. Предложены основные шаги к стабилизации банковского кредитования физических лиц, а также всей банковской системы Украины в целом.

Ключевые слова: потребительский кредит; кредитование физических лиц; кредитоспособность; платежеспособность.

Vira M. Shumelda¹
CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF RETAIL LENDING IN UKRAINE

The article analyzes the dynamics of retail lending in Ukraine during 2012–2015. The structure of loans provided to households is studied by types. Also the market of retail lending is analyzed by the currency used. The list of banks that have very large and very small share of population loans in their loan portfolios as compared to the average in the banking system is presented. Key steps in stabilizing banking loans to individuals, and thus in the entire banking system of Ukraine in general are offered.

Keywords: consumer loan; retail lending; solvency; paying capacity.

Постановка проблеми. Розвиток кредитування фізичних осіб відіграє важливу роль у становленні цивілізованих відносин на ринку фінансового забезпечення та споживання та виконує свою головну роль – це підвищення купівельної спроможності населення та їх життєвого рівня. Протягом тривалого часу кредитування фізичних осіб стрімко розвивалось. Щоразу відбувається постійне впровадження оновлених банківських кредитів та способів їх надання клієнтам. Варто зазначити і те, що під впливом політичної та курсової

¹ Lviv Ivan Franko National University, Ukraine.

нестабільності сьогодні різко похитнулась позиція багатьох банків. Значна девальвація гривні, спад в економіці, військові дії на сході країни, недостатній рівень корпоративного управління зумовили погіршення якості кредитного портфеля банків. Усі перераховані вище явища в банківській сфері вимагають відповідного наукового поглибленого аналізу.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних засад кредитування займалися чимало вітчизняних науковців, серед яких Т.Ф. Григораш [4], Н.К. Жукова [5], Л.В. Кузнецова [6], І.Б. Охрименко [8] та ін. У цьому контексті також варто зазначити роль таких зарубіжних вчених, як: Ш. Хуанга, Х. Джоу та Х. Джі, які розглядали питання якості кредитного портфеля банку та вплив його структури на сталість ведення банківської діяльності в період розвитку останньої світової фінансової кризи [12]; а також А. Банджя зі співавторами, розкрили питання взаємозалежності між формуванням та обслуговуванням кредитного портфеля банку відповідно до окремих періодів розвитку економічних циклів [11].

Метою дослідження є проведення аналізу основних тенденцій розвитку банківського кредитування фізичних осіб в Україні на сучасному етапі.

Основні результати дослідження. Процес становлення системи кредитування пройшов тисячі років розвитку. У Стародавньому Світі кредити були одними з найважливіших напрямків діяльності банків. До передумов виникнення такої форми фінансових відносин можна віднести: потреби громадян у додаткових коштах для підтримки достатнього життєвого рівня, дуже часті війни, що призводили до кризи в тій чи іншій країні і постійного дефіциту коштів, розвиток товарно-грошових відносин.

Багаторічна практика становлення кредитування населення західних країн сьогодні характеризується різноманітністю, яка, перш за все, проявляється в існуванні різних кредиторів, а саме: банківські установи; торговельні організації; кредитні установи небанківського типу (ломбарди, пункти прокату, каси взаємодопомоги, кредитні кооперативи, пенсійні фонди тощо); приватні особи, які надають в позику власні кошти; підприємства, позичальниками яких є працівники [9, 236].

Варто звернути увагу на те, що політична та економічна криза в Україні суттєво вплинули на розвиток банківського кредитування. Деякі банки майже повністю припинили кредиторську діяльність через сумніви у довгостроковій платоспроможності потенційних клієнтів, а деякі (переважна більшість) продовжують активно надавати кредити фізичним особам на споживчі потреби. Протягом проаналізованого періоду (2012–2015 рр.) банківське кредитування мало як позитивні, так і негативні тенденції. Загальна кількість наданих кредитів у цей період зросла з 825320 млн до 1006358 млн грн (табл. 1).

Серед них майже 4/5 позичок від банків отримали суб'єкти господарювання (79,8% на початок 2015 року). Частка кредитів, наданих фізичним особам, у досліджуваному періоді зменшилась і становить 17,7% у 2015 р. (18,4% – 2014 р., 19,8% – 2013 р., 21,2% – 2012 р.).

Також із наведеної статистичної інформації ми можемо зробити висновок про те, що разом із зростанням обсягів наданих кредитів динамічно зросла частка простроченої заборгованості. Тому, на наш погляд, важливим є вдоско-

налення існуючого механізму повернення кредитів і пристосування його до умов сучасного кризового стану в країні. Ми пропонуємо такі заходи з мінімізації простроченої заборгованості за кредитами:

- на етапі повернення кредиту важливим є проведення необхідних розрахунків та моніторингу показників заборгованості;
- проведення групування позичальників за такими групами: I-ша група – високий ступінь ризикованості; II-га група – середній рівень ризикованості; III-тя група – низький рівень ризикованості;
- встановлення для кожної групи боржників термінів вжиття заходів з повернення кредитів.

Таблиця 1. Динаміка банківських кредитів на початок року 2012–2015 рр.
[7]

Показник	Роки			
	2012	2013	2014	2015
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	176	176*	180*	163*
Надані кредити, загалом, млн грн:	825320	815327	911402	1006358
- суб'єктам господарювання	580907	609202	698777	802582
- фізичним особам	187629	193529	211215	174869
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	9,6	8,9	7,7	13,5

* з них 1 банк має ліцензію санаційного банку.

Детальніше зрозуміти ситуацію на ринку банківського кредитування фізичних осіб дасть змогу розгалужене дослідження структури кредитів за цільовим спрямуванням (табл. 2).

Таблиця 2. Структура кредитів, наданих домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням на кінець періоду 2012–2015 року, млн грн [10]

Період	Усього	Споживчі кредити	На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	Інші кредити
2012	187629	125011	58427	4191
2013	193529	137346	51447	4736
2014	211215	135094	71803	4318
2015	174869	104879	66169	3821

За цільовим спрямуванням (характером проблеми) розрізняють споживчий кредит (на поточне споживання, в т.ч. «карткові кредити», товари тривалого користування) та інвестиційний кредит (на інвестиційні потреби, в т.ч., кредит на купівлю і будівництво житла).

У 2015 р. сегмент споживчих позик, за офіційною статистикою НБУ [10], демонстрував значне зменшення обсягу – на 22,3% (у 2014 р. спостерігалось зменшення всього на 1,6%). Проте експерти впевнені, що зниження було набагато більшим, ніж показує статистика, оскільки більше 40% споживчих позик видано в іноземній валюті і падіння курсу гривні автоматично збільшує обсяг кредитного портфеля в національній валюті. Якщо проаналізувати статистичні дані тільки за споживчими позиками, виданими в гривні, то за 2015 р. вони знизилися на 30,3% – з 95764 млн до 66662 млн грн.

Найбільшою популярністю на ринку кредитування фізичних осіб користується саме сегмент споживчого кредитування, особливо беззаставного. Незважаючи на його вищу ризиковість, він є більш привабливим для банків, оскільки приносить вищі прибутки і видається на короткі терміни.

Ключовою тенденцією розвитку ринку споживчого кредитування в період 2012–2015 рр. стали істотні зміни в розрізі валют кредитів (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка споживчих кредитів за видами валют на кінець року, млн грн [10]

До кризи популярність кредитів в іноземних валютах пояснювалася нижчими відсотковими ставками порівняно з гривневими позиками. В результаті девальвації гривні борги перед банками зросли, що зумовило катастрофічне погіршення стану позичальників і як результат – значні обсяги неповернення кредитів.

У структурі кредитів, наданих фізичним особам, у розрізі валют погашення переважають кредити в національній валюті. Так, станом на кінець 2015 р., кредити в гривні становили 66662 млн грн, тоді як у дол. США кредитів було видано в еквіваленті на 36268 млн грн. Необхідно зауважити, що хоч сума кредитів в іноземній валюті більше ніж удвічі менша за суму кредитів у національній валюті, це досить високий показник. Він свідчить про високий рівень доларизації економіки, яка стала головною причиною сильного впливу світової економічної кризи 2008–2009 рр. на економіку України.

Також варто зазначити, що протягом 2014 р. кредитна активність банківських установ була низькою, що обумовлено скороченням ресурсної бази, погіршенням кредитоспроможності позичальників та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку, що, своєю чергою, змушує банківські установи більш прискіпливо відноситись до фінансового стану позичальників або й взагалі призупинити на деякий час кредитування. Загалом, збільшення обсягу клієнтського кредитного портфеля впродовж 2014 р. відбувалось у зв'язку з суттєвою девальвацією національної валюти, що, в свою чергу, відобразилось на збільшенні кредитних залишків в гривневому еквіваленті.

Протягом 2014 р. обсяг кредитів, наданих в Донецькій та Луганській областях, значно знизився, що обумовлено проведенням військових дій та вкрай негативно вплинуло на рівень кредитоспроможності позичальників регіону.

При цьому необхідно зауважити, що обсяг клієнтського кредитного портфеля в доларовому еквіваленті зменшився на 8502 млн грн. Втім, зважаючи на значну девальвацію національної валюти, частка валютних кредитів в загальному клієнтському кредитному портфелі залишається значною та складає 46,47%. Близько 1/5 кредитів були надані населенню [1, 13].

Необхідно підкреслити і те, що для захисту позичальників, які мають зобов'язання перед банківськими установами за споживчими кредитами в іноземній валюті, 11 червня 2014 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті». Проте, даний закон був ветоаний Президентом України [1, 13].

3 липня 2014 р. був ухвалений законопроект «Про реструктуризацію кредитних зобов'язань з іноземної валюти в гривню», що передбачає можливість реструктуризації заборгованості за валютними кредитами за офіційним курсом НБУ, що діяв на момент реструктуризації, залишаючи при цьому попередню відсоткову ставку за боргом [1, 13].

Зниження обороту та обсягів виробництва основних галузей, ведення бойових дій на сході України, а також зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти можуть в подальшому призвести до виникнення труднощів з обслуговуванням позичальниками кредитних зобов'язань, що, свою чергу, негативно відобразиться як на ліквідності, так і на капіталізації банківських установ.

Вищезазначені фактори спричинили неспроможність багатьох позичальників вчасно виконувати взяті кредитні зобов'язання, що сприяло зростанню обсягу простроченої заборгованості протягом 2014 року. Так, протягом 2014 р. обсяг простроченої заборгованості збільшився на 93,59% (65,68 млрд грн) та станом на початок 2015 р. склав 135858 млн грн, що відповідає 13,5% клієнтського кредитного портфеля [7, 4–5].

Варто також зазначити, що існує велика різноманітність банків, які орієнтуються як на підприємства, так і на населення (табл. 3).

Табл. 3 містить перелік банків, що мають гранично велику та гранично малу питому вагу кредитів населення в кредитних портфелях, порівняно із середнім рівнем по банківській системі, що на 01.01.2014 дорівнював 18% (станом на 01.01.2013 – 19%).

Виходячи з цього, частка кредитів підприємств у середньому по банківській системі становила 82% (на 01.01.2013 – 81%). Відсутність (або мінімальний обсяг) у структурі кредитного портфеля позик населення може бути свідченням як свідомої відмови банку від роздрібного кредитування (наприклад, СЕБ-корпоративний банк, Дойчбанк ДБУ), так і «молодістю» банківської установи, яка ще не встигла розвинути даний напрям активних операцій або мережу відділень.

Варто зазначити, що головними кроками зі стабілізації ринку банківського кредитування сьогодні можуть стати такі:

1. Стабілізація ситуації на валютному ринку, згладжування надмірних коливань обмінного курсу та заспокоєння ажіотажних настроїв. Для цього необхідно: проводити валютні аукціони та цільові інтервенції для підкріплен-

ня кас банків іноземною валютою та задоволення потреб клієнтів банків; запровадити додаткові тимчасові регулятивні заходи щодо операцій з іноземною валютою.

2. Збереження довіри до банківської системи, приділивши увагу підтримці Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

3. Виведення з ринку проблемних неплатоспроможних банків, а також банків, що займалися відмиванням коштів.

Таблиця 3. Питома вага кредитів фізичних осіб у кредитних портфелях окремих банків України на кінець 2014 р. [3, 18]

Банківські установи зі значними розмірами кредитних портфелів фізичних осіб ($\geq 35\%$ наданих кредитів)	Значення показника, %
«Ренесанс-капітал»	100
«Фамільний»	100
«Русский стандарт»	98
Ідея-банк	96
Платинум-банк	90
Банк «3/4»	73
«Траст»	70
Правекс-банк	70
Акцент-банк	67
Старокиївський банк	64
Експрес-банк	52
Дельта-банк	49
Укрсиббанк	48
Універсал-банк	44
«Надра»	42
ОТП-банк	42
Укрсоцбанк	42
Кредобанк	38
Актив-банк	36

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток кредитування фізичних осіб є важливою умовою забезпечення стійкого зростання не тільки банківської системи, а й економіки в цілому. Від нього залежить розвиток багатьох інших галузей виробництва та реалізація їх кінцевої продукції. Отже, за результатами дослідження сучасних тенденцій банківського кредитування фізичних осіб в Україні можна сформулювати такі висновки та пропозиції. Зважаючи на його незадовільний сучасний стан, а також те, що уроки з цього питання, отриманих під час попередньої фінансової кризи, так і не були засвоєні (про це свідчать показники частки кредитів, наданих фізичним особам, що зменшилась незначно і становить 17,7% у 2015 р., порівняно з 21,2% у 2012 р.) та, відповідно не було вжито відповідних заходів, споживче кредитування в Україні потребує реформування.

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2014 рік. – К.: Національне рейтингове агентство «Рюрік», 2014. – 30 с.

Analitychnyi ohliad bankivskoi systemy Ukrainy za 2014 rik. – K.: Natsionalne reitynhove ahentstvo «Riurik», 2014. – 30 s.

2. *Башлай В.С., Лобода Н.О.* Теоретичні аспекти та особливості банківського кредитування фізичних осіб в Україні // Українська академія банківської справи Національного банку України.— 2005 // dspace.uabs.edu.ua.

Bashlai V.S., Loboda N.O. Teoretychni aspekty ta osoblyvosti bankivskoho kredyтування fizychnykh osib v Ukraini // Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy.— 2005 // dspace.uabs.edu.ua.

3. *Гладких Д.* Ключові показники діяльності банків України за підсумками 2013 року // Вісник НБУ.— 2014.— №4.— С. 16–23.

Hladkykh D. Kliuchovi pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy za pidsumkamy 2013 roku // Visnyk NBU.— 2014.— №4.— С. 16–23.

4. *Григораш Т.Ф., Пільгуй С.С.* Банківське кредитування в Україні: сучасний стан, основні проблеми та шляхи їх вирішення // Економічний простір.— 2012.— №62.— С. 119–124.

Hryhorash T.F., Pilhui S.S. Bankivske kredyтування v Ukraini: suchasnyi stan, osnovni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia // Ekonomichnyi prostir.— 2012.— №62.— С. 119–124.

5. *Жукова Н.К., Зразжевська Н.В.* Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні // Економічний часопис-XXI.— 2011.— №5–6.— С. 54–57.

Zhukova N.K., Zrazhevskaya N.V. Suchasnyi stan rynku bankivskykh kredytiv v Ukraini // Ekonomichnyi chasopys-KhKhI.— 2011.— №5–6.— С. 54–57.

6. *Кузнєцова Л.В.* Роль банківського кредитування у фінансовому забезпеченні розвитку реального сектору економіки України // Економічний простір.— 2008.— №20/1.— С. 107–115.

Kuznietsova L.V. Rol bankivskoho kredyтування u finansovomu zabezpechenni rozvytku realnoho sektoru ekonomiky Ukrainy // Ekonomichnyi prostir.— 2008.— №20/1.— С. 107–115.

7. Основні показники діяльності банків України // www.bank.gov.ua.

Осноvni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy // www.bank.gov.ua.

8. *Охрименко І.Б.* Споживчий кредит в Україні: реалії та перспективи розвитку: Автореф. дис... канд. екон. наук / Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана.— К., 2015.— 21 с.

Okhrymenko I.B. Spozhyvchy kredyt v Ukraini: realii ta perspektyvy rozvytku: Avtoref. dys... kand. ekon. nauk / Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet im. V. Hetmana.— К., 2015.— 21 s.

9. *Панова Г.С.* Кредитная политика коммерческих банков.— М.: ДИС, 1997.— 464 с.

Panova G.S. Kreditnaia politika kommercheskikh bankov.— М.: DIS, 1997.— 464 s.

10. Статистичний бюлетень (електронне видання) // НБУ // www.bank.gov.ua.

Statystychnyi biuleten (elektronne vydannia) // NBU // www.bank.gov.ua.

11. *Bangia, A. et al.* (2002). Ratings migration and the business cycle, with application to credit portfolio stress testing. *Journal of Banking & Finance*, 26(2): 445–474.

12. *Huang, X., Zhou, H., Zhu, H.* (2012). Assessing the systemic risk of a heterogeneous portfolio of banks during the recent financial crisis. *Journal of Financial Stability*, 8(3): 193–205.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2016.